

İLHAN GEÇER ŞİİRİNDE MEKÂN-İNSAN İLİŞKİSİ

Ebru Burcu YILMAZ

*“Hüner dolu, ama şiirsel biçimde,
insan Mesken tutar bu yeryüzünde.”
Hölderlin*

Cumhuriyet Devri Türk edebiyatı içerisinde saf şiir anlayışına uygun şiirler kaleme alan Mustafa İlhan Geçer (1917-2004), Hisar topluluğuna mensup olmakla birlikte geleneğe yaslanarak modern şiire yönelir. Toplumsal içerikli şiirlere karşılık ferdiyetçi ve lirik şiiri benimseyen Geçer, edebiyatın sanat olarak layık olduğu çizgide kalabilmesi için sanata hizmet etmesi gerektiği görüşündedir. Ona göre şiir, hakikati tebliğ etmekle yükümlü değildir. Sanatı halk için en faydalı hâle getirmek, ancak sanatın doğasına uygun bir şekilde eser ortaya koymakla mümkün olabilir. Aksi takdirde ideolojik telkin aracı ve terbiye unsuru olarak araçsallaştırılır ki bu da edebiyatın, özünden uzaklaşması anlamına gelir:

“Bir takım ideolojilerin çığırkanlığını yapmak isteyenler, hâlâ halka inmek, sanatı halk için faydalı kılmak emellerini tekrarlayadursun, sanat bir vasıta olamaz. Sanatkâr ne bir yol gösterici, ne bir fikir çığırkanıdır. O, toplumun aksaklıklarını göstermekle de vazifeli değildir. Sanatkârın elbette topluma karşı vazife ve sorumlulukları vardır. O, güzeli yaratmakla, estetik duygu ve düşünceleri, heyecanları uyandırmakla topluma bir başka yönden faydalı olmaktadır. Birtakım ideolojileri yaymaya yeltenmek, siyaset yapmak sanatın ömrünü kısaltan başlıca iki düşmandır. (...) Onun için bir zihniyet inkılabı yapmalı, sanatı sanat olarak bilmeliyiz. Sanat, sadece güzelin ifadesidir, işte o zaman ulvîdir” (Çongur, 1989: 15).

İlhan Geçer'in şiirlerinde hâkim tema hüzdür. Dolayısıyla şiirlerinin neredeyse hepsinde hüznün çeşitli tonlarına bürünmüş mısralarla karşılaşılır. Şaire göre *kaderin kapıları hep yalnızlığa açılı(r)* ("Kaderin Kapıları", *Belki*, s. 15). Yalnız ve terk edilmiş öznenin ruhundaki yansımalar mekân ile görünür hâle gelirken psikolojik kabuller doğrultusunda değişen algı, mekân ve insan arasındaki ilişkinin de mahiyetini belirler. Söz gelimi şair, isteklerini elde ettiği ve geleceğe umutla baktığı dönemlerde hayatın canlı akışını mekânın dokusu, kokusu, rengi ve sesi ile hissettirirken yalnızlık ve özlem duyguları altında ezildiği süreçte karanlık bir atmosfer içinde kurgulanan mekân, ona huzur verecek bir köşe bile sunmaz. Mekânın "darlığı, fiziksel anlamda küçüklüğünden değil, karakterin imkânsızlığından ve kendini orada sıkıştırılmış duyumsamasından kaynaklanır" (Korkmaz, 2007: 403). Dolayısıyla İlhan Geçer şiirinde algısal mekân anlayışı doğrultusunda değişiklik gösteren bir mekân-insan ilişkisi söz konusudur.

Mekâna izafe edilen anlam; şairin iç beninin görüşleri kadar onun, mekânı bellek, kimlik ve estetik açılarından okuma biçimini de ifade eder. Empresyonist ifadelerle ruhun labirentlerine ışık tutan psikanalitik yorumlara imkân vermesi kadar, zamansal sürekliliğin mekân üzerinden takip edilebileceği bir şiir evreni sunan İlhan Geçer; tabiat, şehir ve mazi olmak üzere üç farklı perspektiften mekâna bakar.

İç Benin Resmi: Tabiat

Duygu ağırlıklı şiirler kaleme alan İlhan Geçer, "içindeki aşkı, karanlığı, ızdırabı, hüznü ve zaman zaman da sevinci hep tabiat unsurları ile somutlaştırır" (Taş, 2005: 163). Dış dünya ile şairin iç dünyası arasındaki ilişkinin dışa vurumu olan empresyonist tavır, Geçer'in şiirlerinin karakteristik özelliklerinden birisidir. Şair, dış dünyadaki unsurların kendi ruhunda bıraktığı etkilerden hareketle bu perspektife uygun manzaralar resmeder. Ortaya çıkan resim, aynı zamanda onun iç beninin ayrıntılarını verir. Sese ve söze dönüştürerek dışarıya açılan iç ben, duygusal algıların çeşitliliği nispetinde yansıtılır. Dolayısıyla İlhan Geçer şiirinde tabiatın bu derece geniş yer bulmasında şairin iç dünyasını dışa açma ve duygusal yoğunluğunu ifade ihtiyacı etkilidir. Bu dışa vurum için en uygun akım olan empresyonizm, doğal olarak başta tabiat olmak üzere şiirdeki mekânların algısal boyutunu ön plana çıkarır:

*Çiçeklenen dallarda dilsizleşir fırtına,
Hülyalar, sükûn bulan sulara tül tül iner.
Neş'yle yüklü kuşlar döner yeşil yurduna,
Şenlenen bahçelere vuslatın rengi siner.*

("Bahar", *Yedigün*, 24 Mart 1946)

*Selânik Caddesine huysuz bir yağmur yağıyordu
İslanmış yapraklar gibiydi gözlerin
Körkütük bir hüüzün bağdaş kurmuştu kaldırımlara
Kahreden yalnızlıklardı dökülen bulutlardan
Bir sigara içimi ötedeydik
Uzanıp tutamadığımız mutluluklardan*

*Sevgi kokan rüzgârlardı esen yöremizde
Ağaçlar böcekler de aşka durmuştu
Sefil damlar altında sedirler acıkmıştı
(...)
Selânik caddesinde efkâr kol geziyordu
(...)
Aydınlık yarınlara örtük pencerelerden
Buruk şarkıardı dökülen yalnız. (“Kırık Dökük”, Belki, s. 12-13)*

İlhan Geçer, iç beninin yansımalarını çevresel unsurlarla görünür hâle getirir. Eşyadan hareketle ifade bulan duygusal tepkiler, manzarayı ortaya çıkaran nazarın mahiyetini sezdirir. Şairin eşyayı kavrama ve yorumlama biçimi, onun ruh dünyasının iniş çıkışlarını sezdireceği gibi mekân ve insan arasındaki karşılıklı ilişkiyi de gözler önüne serer. İlhan Geçer’in resmettiği deneyimler onun dış dünyaya bakışında, kaynağını ruhtan alan yönlendirici etkilere göre boyut kazanır. İmgesel açılımlarla genişleyen ve derinlik kazanan bu boyut, şiir dilinin ima ile anlatma yönteminin bir gereği olarak manzaraya dair görüntüleri parçalar hâlinde sunar ve okuyucunun sezîş ve tecrit kabiliyetine yaslanır:

*Koltuk değnekleriyle gezebiliyor güneş
Solgun ümitlerin sokaklarında
En zor yarışlarda koşucular tıknefes
Hep dram oynanıyor perdelerin ardında*

*Dikenler engebeler kaplamış düzlükleri
Kör kuyulara sarkıtılmış kovalar
Huzur körfezine yanaşmıyor gemi
Yüreklerde bir deprem in endişesi var (“Endişe”, Yeşil Çağ, s. 22)*

İlhan Geçer’e göre güzel şiir, “soyutla somutun, düşünce ile sezginin uygun bir oranda birleşmesi sonunda” (Taş, 2005: 72) oluşur. Dolayısıyla tek başına düşünce içeriğinin bir metni şiir hâline getiremeyeceğini ve bunun ancak manzume olabileceğini belirtir. İlhan Geçer şiirine yön veren asli un-

surların duygu olması, onun şiirindeki hâkim temaların insanın iç dünyasını resmetmeye yönelik konulardan hareketle seçildiği söylenebilir. Geçer, kendisini “duygu, hayal ve musîkî yönü ağır basan bir şair” (Geçer, 1986: VII) olarak tanımlarken şiirindeki anahtar kavramların ve mısralarını ören başlıca duyguların neler olabileceğini okuyucuya sezdirir.

Geçer şiirindeki tabiat anlatımı, mekânların insan ruhundan etkiler olarak ne şekilde farklılaşacağına dair güzel örnekler sunar. Şaire göre bir yer, coğrafi tanımlamadan ziyade insanın deneyim yoluyla şekillendirdiği ve duygusal tepkileriyle anlamlandırıldığı takdirde mekânlaşır. Matematiksel ölçümler bir mekânı farklı kişilerin aynı şekilde görmesini sağlarken, psikolojik kabullere göre şekillenen algısal mekânda her insan farklı deneyimler yaşayabilir. Kendisine verilmiş olan çevreyi dünyalaştırma sürecinde, insanın sükûnet bulacağı yerleri benimseyebileceği muhakkaktır. Bu gerçekten hareketle Heidegger’in “ne zaman ki iskân edebiliriz, ancak o zaman inşâ edebiliriz” (Sharr, 2017: 67) sözü duygu ve deneyimlerin mekân algısındaki rolünün önemine işaret eder. İlhan Berk şiirindeki öznenin mekân algısı da böyle bir anlayışla yakınlık gösterir. Ondaki duygusal yönelimleri idare eden kişi, “sen” zamiriyle ifade ettiği ve varlığına ihtiyaç derecesinde muhtaç olduğu “sevgili”dir. Geçer için tabiat; ayrılığın hüznüyle koyu renklere boyanan, sevgiliyle birlikte iken aydınlığıyla onun ruhunu ışıtan yerdir. Nitekim kişi, ruhuna sükûnet veren yerde mutlu ve huzurludur.

Anıların Sinddiği Mekân: Şehir

İlhan Geçer şiirinde şehir, coğrafi tespitlerin yanı sıra öznenin değişen ruh hâline göre farklı manzaralara bürünen bir yerdir. Bazı şiirler anıları biriktiren bir hafıza gibi geçmişi bugünde yaşatırken, bazıları da zaman içinde geçirdikleri değişimle şiire konu olurlar. Değişimden en çok etkilenen şehir İstanbul’dur. Sahip olduğu kültürel çeşitliliği bir zenginliğe dönüştürerek kültür, sanat ve mimarisine yansıtmayı başaran bu şehir; hâkim dinamiklerindeki nitelik kaybı sebebiyle artık bir ‘yamalı bohça’ya dönmüştür. Tarihî akış içinde şehirde yaşanan değişimler sadece fiziki plandaki kayıplarla sınırlı kalmamış, aynı zamanda şehre metafizik bir aksiyon kazandıran manevî çehrenin de yok olmasına sebep olmuştur. Bu konuda İlhan Geçer’in seçtiği örnek, Yahya Kemal’in “Hayal Şehir” isimlendirmesiyle şiirine konu ettiği Üsküdar’dır. Gündüzü ve gecesi ile bambaşka bir âlemi yaşatan bu şehir, dokusuyla birlikte yaşama üslubunu da yitirmiştir:

*Eskisi gibi sevimli değil
İçerenköy'de bahar gecesi
Geçmişin özlemiyle hüznü, üzgün
Yıkılmış köşkleriyle Bağdat Caddesi*

*Tarihti, musikiydi, güzelliği, şiirdi
Bu şehir-i İstanbul yamalı bohça şimdi.*

(“Değişen İstanbul”, *Hüzzam Beste*, s. 81)

*Üsküdar'a gidemiyor artık kâtibim
Ne mendilinde lokum ne eteklerinde çamur
Ne ıslatacak kâtip bulabiliyor yağmur
Hayal şehrin akşamı şimdi bir başka biçim.*

(“İstanbul'da Akşamüstü”, *Hüzzam Beste*, s. 85)

Mekânı içinde yaşayan insanla kurduğu kalbî yakınlığa göre anlamlandırma pratiği, İlhan Geçer'in şehre bakışında da dikkati çeker. Şaire göre, şehri dolduran ve yaşanmaya değer kılan sevgilin varlığıdır. Onun yokluğu, şehri sadece boş sokaklarında avare bir şekilde dolaşan labirent bir mekâna dönüştürür. Yalnızlığın sebep olduğu terk edilmişlik duygusu; sadece kalbindeki boşlukta değil, baktığı her yerde aynı yoksunluğu hissettirir. Tabiat şiirlerindeki empresyonist tavır, şairin şehre bakışında da etkili olur. Yaşadıklarının etkisiyle dış dünyayı yorumlayan şair, sevdiği insanla birlikte mesken tutamadığı şehri karamsar tablolar hâlinde resmeder:

*Bak sevdiğimiz şarkılar da susmuş
Yitirmiş sevincini yıldızlar bile
Artık bu şehrin sokakları da bomboş
En cömert vaktindeki bahar bile nâfile*

(“Ardınca Söylenen Şarkılar”, *Belki*, s. 22)

Mahalle kültürünün yok olması insanlar arasındaki samimiyeti de etkilemiştir. “10 Temmuz Caddesi” şiirinde, bir cadde etrafında oluşan komşuluk ilişkilerinin zamana yenik düşmesi ve nostaljik birer fotoğraf hâlinde şairin anılarında kalması anlatılır. Geçer'in ferdiyetçi ve lirik söyleminin ağırlığı yanında toplumsal eleştirilere yer verdiği şiirlerinde, insan ilişkilerinin ölümü ve sıcak ilişkilerin yerini yabancı uzaklıklara bırakması şehir eleştirisi bağlamında dile getirilir. Herkesin birbirini tanıdığı bir mahallede, bir ses armonisi refakatinde yankılanan insan sesleri, şehrin değişen çehresiyle birlikte, yerini sessiz ve hazin ikindilere bırakmıştır. Tıpkı çocukluk mekânlarına dönerek teselli arayan şairin o mekânları imgede yeniden inşa

etmesi gibi, şehrin mazisine dair fotoğraflar da hatırlama yoluyla bugüne taşınır. “İlk Aşk” şiirinde anlatılan leylak kokan mahallede, aydınlık bir zaman akar; “10 Temmuz Caddesi”nde şairin avuçlarından kayıp giderken tutamadığı zamanlara duyulan özlem hissedilir:

*10 Temmuz Caddesinde gün akşamüstü
Altı yirmi trenidir bildim şu öten
Şu geçen otobüs Haydar beyindir
Belki bizim yoğurtçu uzaklardan seslenen
(...)
Hayal ettiğim gibi değil o cadde artık
Çoktan dağılıp gitmiş eski komşular
Çiftlikli hanım seslenmiyor penceresinden
Eşref Bey’in kızları çoktan gelin olmuşlar
Bir çoğu harabolmuş o tanıdık evlerden
Duyulmuyor eski şarkılar şimdi
Gül çaldığımız bahçeler çoktan bozulmuş
10 Temmuz Caddesinde hazin ikindi*

(“10 Temmuz Caddesi”, *Belki*, s. 48-49)

İlhan Geçer, şehrin morfolojisini oluşturan unsurlardan ziyade hatıralarında iz bırakan yönleriyle şehirleri şiirine konu eder. “Gözümde tüten şehir” dediği Ankara, değişen yönleriyle İstanbul, gurbet havasının sindiği Köln gibi duygu dünyasında yer bulan şehirler, şairin özlemlerini ifade ederken baş vurduğu mekânlardır.

*Gözlerimde Ankara tütüyor
Masmavi gökleri vurmuş ufkuma
Gündüz hayalime gece uykuma
Ankara’nın eflatun taşı
Babamın kır düşmüş başı
Ve dost yüzü sokaklar giriyor*

(“Gözümde Tüten Şehir”, *Hüzzam Beste*, s. 79)

Edebî eserler şehir tarihinin yazılı kaynakları arasında değerlendirilebilir. Sosyal hayatı canlı bir şekilde aksettiren edebiyat, kaynak sıkıntısı bulunan şehir literatürüne nitelikli katkılar sağlarken mekânın yok olmak üzere olan hafızasını da korur ve gelecek nesillere aktarır. Mekândaki değişim, aynı zamanda mekânı şekillendiren zihniyet dünyasının da değişmesi anlamına gelir. İlhan Geçer; İstanbul’un yok olan güzelliklerinden bahsederken

bugün görünen manzaranın insan ruhunda bıraktığı olumsuz tesiri, tarihî mekânlardaki tahribata atıf yaparak aktarır:

*Beylerbeyindeki tarihi yalı
Mavi şarkısını dinler suların
Çoktan parçalanmış eski sandalı
Yıllar var açılmıyor sürgüsü panjurların*

(“Beylerbeyi’nde”, Hüzzam Beste, s. 84)

“Eski Gözlerle” şiirinde, bütün duyularını şehre açan bir insanın gözlemlerine yer verilir. Şehri bir turist gibi değil de âdeta bir seyyah tavrı ile dolaşan bu insan, bir taraftan mazinin sesine kulak verirken aynı zamanda bugünü yaşar ve geleceğe uzandığını hisseder. Mekânın kimliği ve estetik unsurları, şehrin özel mekânları ile birlikte anlatılır. Bugünün İstanbul’unu eski gözlerle gezen şair, zamanda bir yolculuk yaparak geçmişi halde yaşama deneyimi olarak tanımlanabilecek millî romantik duyuş tarzıyla mekânı yorumlar:

*İstanbul’u geziyorum eski gözlerle
Sokak sokak semt semt
Kulaklarım doluyor uzak sözlerle
Çarşıda pazarda bet ve bereket
(...)
Şenlikli günlerinde gene Şehzadebaşı
Turan Tiyatrosunda ölümsüz Naşit
Oynamamış yerinden hatıraların taşı
Ramazanı bayramı bir başka çeşit*

(“Eski Gözlerle”, Hüzzam Beste, s. 82)

İlhan Geçer, şehirlerin kimliğini ön plana çıkararak anlatır. Şehirlerle atfedilen sıfatlar, o şehrin tanımlanmasını kolaylaştırırken sahip olduğu tarihî ve kültürel birikimin zenginliği de kimlik ekseninde ortaya koyulur. Söz gelimi Evliya Çelebi tarafından “ruhaniyetli şehir” olarak tanımlanan Bursa, İlhan Geçer şiirinde “kubbeler ve çeşmeler şehri” olarak vasıflandırılır:

*Yeşilin cümbüşünde cilveli oynak
Bir şehir tüter durur gözümde duman duman
Kubbeler serviler ve sokak sokak
Bir şadırvan bir türbe hatta bir sultan
Bir şehir tüter durur gözümde duman duman*

(...)

Dağ yeşil, ova yeşil, türbe yeşil

Göklerinde tükenmez şarkılar gibi ezan

Kubbeler çeşmeler şehri Bursa'da

Yeşil duaların kanadındadır zaman.

(“Kubbeler Şehri”, *Hüzzam Beste*, s. 86)

Şehir; nesir yazılarında genel olarak sosyolojik eleştiriler ekseninde değerlendirilen bir mekân olmakla birlikte, şiirde nazım formunda ifade edilirken şairin ima ve benzetmelerine göre anlam kazanır. Bu anlatım biçiminde okuyucu, didaktik bir tavrın ötesinde sezgi ve yorum ile metni açılar. Söz gelimi şehri, fiziki ve iktisadi sorunlar ya da istatistik verileri üzerinden değerlendirmek yerine şair, mekâna ruh kazandıran metafizik yönleriyle gündeme getirir.

İlhan Geçer'in şiirlerine refakat eden hüznün ezgisi, şehrin dilinde de karşılık bulur. Ancak buradaki hüznün, diğer mekânlarda hissedilen ayrılık ve özlem duygularıyla sarmalanmış bir dışavurumdan ziyade Ahmet Haşım'ın daha seviyeli ve soylu bir hüznün olarak tanımladığı 'melâl' duygusuyla yakınlık gösterir. Şehrin kimlik ve estetik yönünden yaşadığı kayıplarından duyulan üzüntü, şairin ferdî hassasiyetlerinden öte bir duyarlılıkla meseleye yaklaşmasını sağlar. Bu sebeple tabiat ya da çocukluk hatıralarına sığınan yalnız, bedbin ve umutsuz özne; şehirde belli bir duyarlılık zaviyesinden mekâna bakan, kendisiyle birlikte neslinin de kayıpları üzerine düşünen, sorumluluk sahibi bir şehirli olarak farklı bir konumda yer alır.

Mazideki Ev: Çocukluk ve Mekânın Hafızası

İlhan Geçer, hüznü bir açar sözcük gibi metnin odak noktasına yerleştirirken ruhunun derinliklerine ışık tutacak bir takım imgelerle şiirlerini kurar. Bu imgeler; kaynağını, onun bilinçaltı ve ferdî hayatından gelen özelliklerden alırken aynı zamanda içlerinde şairin çeşitli ruhsal yönelimlerine dair ipuçları barındırırlar. Bunlardan biri de çocuk ve çocukluğun onun için ifade ettiği anlamdır.

Geçmişe özlem teması ile ele alınan çocukluk yılları, şair için “bir daha dönülmesi imkânsız olan uzaklıklar demektir” (Taş, 2005: 137). İlhan Geçer'in “altın çocukluğum” olarak nitelediği Erdek'te geçirdiği yıllar, içinde özlemlerini barındıran mazinin biriktirdiği anılar eşliğinde hatırlanır. O yıllara dönememenin çaresizliği ile bugüne ait sıkıntılarına teselli bekleyen ruh hâli arasında ızdırap çeken şair, çocukluk hatıralarını -tıpkı 'kökene dönüş'

mitinde olduğu gibi- bir ruhsal sağaltım aracı olarak görür. Geçmiş; sadece zamansal boyutuyla değil, eşyaya sinen hatıralarla da bugüne mazinin birikimini fısıldar. Mekân ve eşyaya sinen anılar sayesinde geçmişe yolculuk yapan şair, eşyanın dilinden aktardığı bir devrin yaşama üslubu ve sosyal manzarasına dair ayrıntılar sunar.

*Halılar kanepeler avizeler saatler
Bedesten'in loş dehlizlerinde
Sevinçler, kahkahalar, gözyaşı, keder
Okunur köhne eşyaların yüzünde.
(...)*

*Bir saraylı yıkanmıştır som altın tasla
Ne sohbetler dinlemiştir kadife koltuk
Borulu gramafon işliyor hâlâ
Ama çeşm-i bülbülün çehresi soluk (Bedesten, Hüzzam Beste, s. 7)*

*Bir kasaba tüter gözümde hep duman duman
Alabildiğine yeşil alabildiğine kum
Zeytin kokan yosun kokan sokaklarında
Gezer cıvı cıvı çocukluğum
(“Erdek’de Zaman”, Hüzzam Beste, s. 87)*

İlhan Geçer şiirinde, çocuk ve yuva özlemi dikkati çeken temalar arasındadır. Şairin doğrudan konuyla ilgili bir beyanı olmamakla birlikte, şiirlerinde öne çıkan imge ve tematik vurgular dikkate alındığında çocuk sahibi olamamasından kaynaklanan bir yoksunluk duygusu içinde olduğu sonucuna ulaşılabilir. *İlhan Geçer ve Şiiri* adlı çalışmasında Prof. Dr. Songül Taş, şairin kullandığı imgeleri ferdi hayatından gelen hususiyetlerle birlikte değerlendirerek Geçer’in şiirindeki çocuk özlemini, onun gerçek hayatta çocuk sahibi olamamasının bir dışı vurumu olarak değerlendirir. Ayrıca, “kör kuyu”, “çorak bahçe”, “yemiş vermeyen ağaç”, “nasipsiz tarla”, “su akmayan çeşme” gibi benzetmeleri de bu hakikat doğrultusunda yorumlar (2005: 132-133).

*Benim hiç evim olmadı
Benimdir diyemedim odalar sofalara
Çiçekler deremedim küçücük bahçesinden
Kuyusundan su çekip içmedim kana kana
(...)
Benim hiç çocuğum olmadı
Yıllar yılı تنها kaldı kucağım*

*Mutluluklarımın buruktu tadı
Hep bir yanı kırık tüttü ocağım
Âb-ı hayat aktı kiminin çeşmesinden
Bizim tarlamızaysa yağmadı yağmur bile
Evsiz barksız çocuksuz geçip giden ömürden
Kırık dökük hatıralar kaldı elimizde*

(“Evsiz Barksız Çocuksuz”, *Hüzzam Beste*, s. 12)

Çocukluk dönemi, Geçer'e göre hayatın en naif ve masum çağıdır. Hem kendi çocukluğuna dönerek hem de muhayyel bir çocukluk zamanını düşleyerek şimdinin sıkıntılarından kurtulmaya çalışır. Çocukluk anıları bir sığınak gibi onun ruhuna sükûnet verir. Mekânı içinde yaşayan çocukla birlikte hayal etmek, algının en saf ve naif şekline duyulan özlemle ilişkilendirilebilir. Zira çocuk, mekânı basit bir şekilde kavrarken oraya kendi safiyetinin izlerini bırakır. Yıllar sonra dönülen çocukluk mekânı, manevi bir anlam taşıyan, insanın bozulmamış ve saf duygularının tohumlarını içinde barındıran evdir. “Sınırlı bir zaman dilimi içinde bir kere yaşanan çocukluk, sonraki çağların kozası olduğuna göre” (Göka, 2001: 76) çocukluğa dönüş o düşsel zamanlara hafıza yoluyla bağlanmak anlamını taşır:

*Bir çocuk vardı eskiden
Aşı boyalı cumbalı evde
Mutlu dünyasında saltanat süren
Hayaller nerde
(...)
Bir uzak kış gecesi
Konu komşu toplanmış odada
Tel tel olmuş keten helva
Odonlar kor bağlamış sobada*

*Bir çocuk vardı eskiden
Gündüzü şen gecesi yıldız yıldız
Şimdi o çocuktan kalan
Bir avuç hatıra yalnız. (“Eski Günler”, *Büyüyen Eller*, s. 19)*

Eski ve ahşap bir evin temsil ettiği yaşam biçiminin şimdi artık mevcut olmaması, manevi bir kayıp olarak değerlendirilirken geçmişle avunan mekânın –bugün- çıkırığı paslanmış ve kuyudaki suyu çekilerek kurumuştur. Çevresel betimlerde hissedilen yoksunluk, mekânın maddi boyutundan ziyade şairin dinamik bakışından hareketle yorumlanır. Şairin çocukluk hatı-

raları, onun kök saldığı mekân olan ev ile anlam kazanırken evin kaybolması ile yuva imgesi, öznenin yersiz yurtsuzluk psikolojisinin dışı vurumu nitelediğindeki boş ve karanlık sokaklara yerini bırakır. Geçer'in yaşam sürecinde biriktirdiği zamanlar içinde kendisini en güvende hissettiği dönem, çocukluk yılları ve bu yıllara mesken olan evdir:

*Samatya'da bir eski ev
Kömürlü trenlerin isiyle kara
Borulu gramafonu bıkmış yorulmuş
Hafız Burhan'dan gazeller çala çala
(...)
Saç mangalda demlenir taze pirinç pilavı
Çırçır suyuyla dolu köşedeki sırlı küp
Samatya'da masmavi bir yaz sabahı
Eski ev geçmişiyile avunur boyun büküp*

(“Samatya'da Bir Eski Ev”, *Hüzzam Beste*, s. 39)

İlhan Geçer, hafıza ve muhayyile yoluyla farklı zaman diliminde dolaşırken mekân, Bachelard'ın deyimiyle “peteklerinin binlerce gözünde zamanı sıkıştırılmış olarak tutar” (1996: 36). Şiirsel imge ile yüceltilen ev; sadece kişileri dış etkilerden koruyan bir barınak değil, geçmişini içinde saklayan ve mukimlerine köklerini hatırlatan bir varoluş mekânıdır. Bu mekânla hafıza ve düşler yardımıyla bağlantı kuran şair; fiziksel varlığını devam ettirmese de evi, duygu dünyasında yer ettiği şekilde bugüne taşır. Bir içtenlik mekânı olarak ev, sahip olduğu kültürel arka planla daha da incelik kazanarak nostaljik bir fotoğrafın ötesinde bir kimlik ve hafıza mekânı olmasıyla kıymet taşır.

Sonuç

İlhan Geçer'in şiirlerindeki betimleme öbeklerine ve imgelere bakıldığında şairin içe dönük, ümitsiz ve karamsar bir ruh hâlinin yönlendirdiği duygular eşliğinde metinlerini oluşturduğu görülür. Mekân ve insan arasında karşılıklı bir ilişki söz konusudur. Ancak İlhan Geçer, mekânı insan ruhundan yansıyan manzaralar olarak resmeder. Böylece mekândan çeşitli etkiler alan insan, kendi ruh hâline uygun düşen mekânlara tutunmaya çalışır.

Empresyonizm, İlhan Geçer şiirini yönlendiren belirleyici bir akım olarak dikkati çeker. İç benin resmedilebilmesi için en etkin ifade vasıtası olan empresyonist tavır, mekân ile insan ruhu arasındaki yakınlığı da gösterir. İşlevsel olarak mekân kullanımına bakıldığında İlhan Geçer şiirinde çevre-

sel mekânların hafıza ve kimlik ekseninde yer aldığı, algısal mekânların ise ruhsal süreçlerin aktarılmasında birer ifade vasıtası olarak insan ruhunu çözümlene işleviyle kullanıldığı söylenebilir.

Her ne kadar hüznün odaklı şiirler yazsa da İlhan Geçer, “Melankoli” şiirinde geçen dizelerde “Dünya yaşamaya değer” der. Bu da melankolik tavrının arkasındaki yaşama sevincinin varlığını işaret eder. Şairane duyarlılık; melal duygusunu derinlikli bir şekilde yaşatırken aynı zamanda onu, bu dünyadaki serüvenini anlamlandırma çabasından da geri bırakmaz. Aksi takdirde şiirdeki kötümser ve umutsuz özne için bu dünyada yaşamak bir anlam ifade etmeyecektir. İlhan Geçer, her şeye rağmen hayatın akışına kulak verir ve yaşama arzusunu canlı tutacak sebepler arar. Bu noktada yöneldiği mekânlar, onun ruh dünyasından izler taşıırken aynı şekilde mekânlar da onun duygularını dünyası üzerinde etkili olur. Şehir, estetik değeri ve kimliğiyle; çocukluk hatıralarının sindiği ev, ona kökene dönüş duygusu yaşatarak; tabiat ise tükenişlerin yanı sıra yeniden doğuşu da canlandıran örnekler sunarak şairi sağaltır ve dünyaya bağlarlar.

Ayrılık, yalnızlık, gurbet ve özlem temalarının hâkim olduğu İlhan Berk şiiri; mekânın insan ruhunu çözümlene işleviyle ön plana çıktığı metinlerden oluşur. Bazı mekânlar sadece ismen geçerken İstanbul, Bursa, Ankara gibi büyük şehirler birer kimlik mekânı olarak geçmişten bugüne hissettirdikleri zamansal süreklilik duygusuyla Samatya ve Erdek gibi özel mekânlar da çocukluk hatıralarının biriktiği bellek mekânları olarak değer kazanırlar. Tüm bu mekânlar; sadece İlhan Berk’in ferdi hayatının çeşitli tezahürlerine sahne olmakla sınırlı olmayıp, mekân ve insan arasındaki karşılıklı inşanın farklı biçimlerde gerçekleşebileceğini gösteren örnekler olarak dikkate değerdir.

Kaynaklar

BACHELARD, Gaston (1996), *Mekânın Poetikası*, (Çev. Aykut Derman), Kesit Yayınları, İstanbul.

ÇONGUR, H. Rıdvan (1989), “50. Sanat Yılında Şair İlhan Geçer”, *İlhan Geçer 50. Sanat Yılı*, İlesam, Ankara, s. 5-24.

GEÇER, İlhan (1954), *Büyüyen Eller*, Örnek Matbaası, Ankara.

_____ (1960), *Belki*, Ajans Türk Matbaası, Ankara.

_____ (1976), *Yeşil Çağ*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

_____ (1986), *Hüzzam Beste*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

GÖKA, Erol (2001), *İnsan ve Mekân*, Pınar Yayınları, İstanbul.

- KORKMAZ, Ramazan (2007), “Romanda Mekânın Poetiđi”, *Edebiyat ve Dil Yazıları Mustafa İsen Armağanı* (Ed. Ayşenur K lahlıoğlu İslam-Süer Eker), Ankara.
- SHARR, Adam (2017), *Mimarlar İçin Heidegger*, (ev. Volkan Atmaca), 2. bs., Yem Yayınları, İstanbul.
- TAŞ, Songül (2005), *İlhan Geçer ve Şiiri*, Milli Eđitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.